

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

© Кір'ян О. А., 2023
© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2023
© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2023

Частина I

Стара Гайворониха тихо згасала. Відчувала Улита вже з самого Різдва, що наступного не побачить, бо силюньки танули чи не кожного дня. То ще недавничка поволі дибала до криниці, а це вже й порожнього відра в руках не втримає. І в гайок ходила сама кролям траву патрати, а тут і з власного двору не годна вийти. А вчора ноги ніби віднялись, не слухаються, не несуть свою хазяйку, як раніше. Сьогодні зранку пересилила себе, таки зіп'ялась — і впала на запилену, давно не мащену долівку. Добре, що сусідка до неї час від часу забігає: то води свіжої з криниці занесе, то горня молока — скільки тій бабі треба? Уклала її на постіль, зажурилася від побаченого:

— Що це ви, тьотю, отаке надумали? Не треба вам хворіти. Ось, молочка попейте, набирайтесь сил. Я вам увечері ще медку принесу.

— Дитино моя, не хочеться вже нічого. Давно вже мені отуди пора. Запізналася я чогось тут, усе мене ніяк не кличуть. А там же і Василь мій, і Гриша з Тадейком... Зачекалися мене, а я все тут — ніяк не одпрошуся. Щось мене тримає, видно, не скрізь ще справилася. Ти мені, Настуню, от що: поклич Ренатку. Нехай прибіжить, наостанок потіше

стару бабцю. А сама вже йди, йди, Настунько. У тебе й без мене досить клопотів! Не забудь тільки про Ренатку.

Сусідка здвинула плечима, пішла. Нащо їй та малолітня Ренатка здалася? Та ж не родичі — всі те знають. Певно, у баби вже голова не варить. Воно й не дивно — під дев'яносто, либонь. А скільки — то й сама точно не пам'ятає. Документів ніяких не зосталося, нові видавали — зі слів записували. Церковні книги після революції згинули разом із церквою. А у війну і сільрадівські геть згоріли. Може, Гайворонісі і сотня є, бо така вже покручена, зморшками, як борознами, оповита. Люди кажуть, що вона мало не відьма. Того й живе стільки.

Народилася ще за царя, та до того ж і не останнього! Чого тільки на своєму віку не перебачила! Лишень щастя не зустріла. Чоловіка свого ще в громадянську втратила, а двох синів з війни не дочекалася, невісткі і онуки через лихоліття десь погубилися. І одна, як билина, весь вік у цій хатині, що від старості та занедбаності скоро валитися буде. Настин чоловік, Ілько, дві глухі стіни минулої весни дебелими ломаками завбачливо попідпірав. Стріху свіжими солом'яними кульками підлатав. Піч від сажі прочистив. І ось перед зимою теж обіцяв бабі у її господі лад навести.

Тільки, мабуть, не доведеться. Бо не буде вже для баби довгої і виснажливої зими. Сама не раз казала — до Покрови не доживе. Он і картоплю Насті майже всю віддала. Собі ж залишила якусь купочку. Треба буде Насті й той залишок забрати, і буряки, і моркву, і цибулю, сапетки дві, — а чого, не пропадати ж добру! Тим паче, вона скільки на її городі раком проходила. Хоч там і дурня одна вродила, а не городина, та все одно — у хазяйстві нічого зайвого не буває, все згодиться. Бо у Насті з Ільком — четверо дітей. На них хіба

встигнеш настачити? Нехай старший уже, Федько, одірвався від батьків, учиться в ремісничому, чи, як віднедавна називають, ПТУ. І столується там, і одержує, і в гуртожитку є місце. А оце на заводі у місті залишатися надумав. Настунька його все просила додому повертатися, у майстерні колгоспній роботи всім вистачає. Дівчину б собі яку обрав, хату йому правління поставило б. Жив би як у Бога за пазухою. Так ні ж — піду, каже, тільки на завод. Прийшов додому після роботи — ноги задрав, чи у кіно, чи на танці. А в селі що? Горід, хазяйство, кіно у клубі, коли привезуть. Ото і все. Каже: не лайся, мамко, а в село не вернусь. Голова перестрівав її декілька разів, усе грозився, щоб Федько додому повертався. Каже: колгосп його в училище відправив, нехай повертається у село відпрацьовувати. А то, каже, у райком заявлю, візьмуть вас за барки, що гроші державні профукали, а город тобі обріжу до самого порога. Настя в слюзи, до чоловіка — жалітися. Так Ілько ходив до голови по-чоловічому побалакати, могорича разом розпили, ніби домовились. Тільки Федько на те все сміється. Каже: не бійся, мамко, то вони так лякають. Пороблю трохи на заводі, піду в армію, а там мені і сам чорт не страшний, не те що твій голова з козлячою борідкою. Не на такого наїхали!

Ну і нехай, змирилася вже. Думала, хоч молодші нікуди від них з батьком не повтікають. Дивись там! Сергійко за три роки восьмий клас закінчує, а туди ж: поїду, каже, до Федька нашого, у гóрод жити. Там, каже, трамваї їздять, ото й буду на них кататися. Дитина ще! А молодші, Івасик і Наталочка, її двійнятка, в садочок ходять. Слава Богу, хоч ті селом поки не комизяться.

Ой, треба ж їй вже хліб у піч саджати! А то знову тісто перестоїть і впаде в печі, та ще й кислотиме, як минулого разу. Побіжить, бо за цією бабою забулося про все.

А це ж, виходить, їм, як найближчим сусідам, і ховати Гайворонику доведеться? А витрат же скільки буде! Добро б було її хата у заповіт! Тільки що з тієї хати? То вже й не хата, а так — дрова одні. Погріб у баби, правда, хороший, сухий і холодний, а зимою, навпаки, теплий. Треба, мабуть, буде, як підходитимуть холоди, всю свою картоплю туди перенести, бо минулої зими добряче підмерзла.

Тільки нащо бабці ні з того ні з сього здалася ота чудненька Ренатка? От уже ж ім'ячко дитині покійна Таїса вибрала. Аби не так, як у людей!

Ренатка на своїх ровесників безтурботних зовсім не схожа. Дитячі забавки — то не про неї. Воно й зрозуміло: матері немає, прийшла мачуха — начувайся! Замість ігрищ — город, хазяйство, чужих корів улітку підпасує — хоч якась копійчина. Настунька рано-вранці йде на ферму корів доїти, а Ренатка вже двором із відрами та чавунами бігає. А їй же років чотирнадцять, мабуть? Настунька своїх дітей жаліє, у таку рань ніколи не піднімає. Сказано ж, мачуха — не мати. А Семенові, батькові Ренатки, ніби все одно. З Таїсою був чоловік як чоловік. А нині на що перетворився? Дочку зроду перед мачухою не виправдає, не захистить. У всьому з жінкою своєю погоджується. А лиха вона, таки правда. Де тільки й здибав таку! Хіба можна сироту отак зобиджати? Гріх який! І подумати страшно! Настунька сама бачила, як вона у дворі Ренатку за коси тягала. Мала верещить, плаче, а Семен — що? Нічого! Тільки виглядає з-за жінчиної юпки. Слизняк! Та Настунька б кого хоч прибила за свою дитину! А той... Вайло якесь, а не мужик!

А Ренатку по хазяйству ці двоє так запрягли, що й у школі рідко коли з'являється, з чавунами та коровами їй не до навчання. З людьми майже не спілкується. Затюкали геть дитину! Дивиться на всіх спідлоба і мовчить. Бува,

промимрить там собі щось, це вже як дуже до неї пристають. А зодягнена як? Воно по селу ніби й немає ніяких розкошів, та все одно: гірше, ніж Ренатка, ніхто не одягається. Шмаття, ніби на старій бабі! Отож і вигадали про неї, що чудна вона.

Але Гайворонісі нащо таки вона? Може, баба хоче з якогось дива Ренатці хату відписати? Та ні, вони навіть і не знали так, щоб близько. Хіба Таїса покійна з нею водилась. Після її смерті, бувало, Гайворонику малу Ренатку гляділа, як Семен просив. Так то коли було! Настуньці нічого хвилюватися: вона буде хазяйкою на бабиному дворі. Якраз тут добре було б хату поставити на майбутнє комусь із дітей. До того ж усе село знає, що вони з чоловіком старій стільки помагають. Коли ще у тієї корова у заводі була, так і з сіном возилися, і череду за неї відпасували. Баба не жадібна, завжди своїм помічникам щедро гостинці носила. За молоко ніколи і копійки не брала. Собі трохи залишить, а то все з сусідами ділилася за їхню добру поміч — і сиру приносила, і масла, і сироватки. Дітям Настуньчиним насіння завжди насмажить, коржиками пригощала.

Добра була баба, що там казати!

Навіть обидливо, що мелять про неї всяку дурницю. Буцім-то відьма! То горе та старість її такою непоказною зробили, що тепер у селі нею малих дітей лякають. А Настунька за все своє сусідство з бабою, відколи прийшла у чоловікову хату, зроду ніякої кривди не бачила. Улита не злословила, як інші, пліток не розпускала. Вона, по-правді, не дуже то й любила гостини. Помочі ні в кого не просила. Настунька з Ільком самі набивалися у помічники. Бо бабу таки жаліє: одна-однісінька на всьому світі!

А це вже років три, як не стало у старої не те що корови, а навіть і кози. На останнє Різдво вирізала і все своє птаство.

Сказала: воно їй уже ні до чого. А кролів чогось залишила. «Підуть якраз на поминки», — хутко розпорядилась подумки Настунька. Вона вже запримітила у старому садку яблука пізні, ніким не збирані, на захарашеному кущі в кінці городу здоровенні калинові кетяги — забере, пирогів на поминальне якраз буде роздати. Отак гарненько придивитися, так тут багато чим і поживитися можна буде. Та й у баби скриня є, зсередини кована, у чулані стоїть, шматтям прикрита. Настуня сама бачила там чималенько рушників — і прості домоткані, і святкові вишиті, одяг різний, і сувої матерії, мабуть, давньої, і намиста скляні. То це тільки те, що вона встигла розгледіти. А в господарстві ще ж і посуду багацько є, чом би й ні, — забере все. Бабі вже те ні на що! На той світ з собою не потягне.

Тільки ота Ренатка... Може, не буде їй нічого переказувати? Та ні, не можна. Баба помирає, тож відмовляти — гріх. А Настунька Бога боїться, що б там їй нині не розказували та як би не переконували, а вона твердо знає — є там щось високо над людьми. Не ними вигадано, не нам і відмовлятися. Буде робити так, як її покійні мати і батько навчали. Тож покличе Ренатку, хай їй. Є така забаганка у старої — виконає. Наостанок же.

А тоді аж присіла на чийсь покинуту колоду від здогадки. Може, й правда, що люди кажуть про бабу, про її відьомство? То це ж усі знають: відьма так просто не помре, допоки не передасть свої знання комусь. А Ренатка... То це виходить, ця чудненька — їхня нова відьма буде? Ой, людоньки! Що ж це коїться? Так вони ніколи не позбудуться оцього відьомського відріддя у їхньому селі. Усі тільки й чекають, коли стара Гайворониха помре. Кажуть, що село очиститься. Бо вже стільки бід тут назбиралось!

Сиділа на колодці, мучилась, казати Ренатці чи ні? Поки не побачила, як малі сама йшла вулицею в бік бабиного

двору. І перехрестилась полегшено кілька разів, що ніби тепер нема в чому її звинувачувати. Зате після такого можна розказати всім, як стара молоду відьму до себе серед білого дня викликала! Уже і світло їм не завада!

* * *

Старий кіт важко плигнув на ліжку. Розбудив бабу. Погладила його слабкою тремтячою рукою за вушками, потріпанними котячими бійнями, він відразу й замуркотів, вражина. Зашепотіла сама до себе, мо', й до kota:

— Ото ти так любиш ласку? Всі її люблять. Всі. Тільки я вже геть забула, яка вона... Ти чого мене розбуркав, розбишако? Молоко он у кухлі на столі. Пив би собі, а до мене чого приліз? Ось як не стане мене, де ти подінешся, бідолашний? Вже ніхто тебе й не поколошкає за вухами. І молока не налле. І ніхто не забере тебе до себе на теплу піч, бо ти страшний і старий, як і я. Отож пий зараз, поки ще є. Халамидник! Сон тільки перебив. Мені покійна Таїса приверзлась... Щось ніби казала... Не дібрала. Та знаю, знаю й так, чого вона від мене хоче. Мушу щось розказати Ренатці. Одну таїну. Таїса покійна не могла дочці нічого розказати. Бо кому тоді було розказувати? Дитині малій і нерозумній? А тепер я Ренатці все розкажу. Про її матір, горопашну, та про батька, якого вона насправді ще не бачила. Сіромаха, така вже дитина нещасна! То, може, мої слова порятовують сиротинку від тієї жаби? А як же мені Таїса рукою махала, гукала до себе, тільки, каже, опісля. Те знаю і сама. Ще треба трохи подождати. Ще трохи...

А силоньки вже тануть хвилиною за хвилиною, втомилася навіть з котом розмовляти. У сон постійно провалюється, а чи то забуття її поступово собою покриває? Старий котяра